

IZ ATLASA POTENCIJALNE KNJIŽEVNOSTI

Atlas potencijalne književnosti (Atlas de littérature potentielle) je zbornik radova i istraživanja ulipoovaca objavljen 1981. U zborniku su izložena razna strukturalna ograničenja sa objašnjenjima i primerima. Donosimo izbor najzanimljivijih ograničenja koja se uslovno mogu prevesti na srpski.

I + 7

Objašnjenje: Uzeti tekst i rečnik, zameniti svaku imenicu iz teksta sedmom koja sledi za njom u rečniku.

Ova metoda se takođe zove i *leskirovska*, po idejnom tvorcu Žanu Leskiru (*Jean Lescuré*). Donosimo primer iz Kenoovih *Stilskih vežbi*.

1. Polazni tekst

Beleška

U autobusu S, u vreme gužve. Neki tip od svojih dvadeset šest godina, sa dugim vratom kao da su mu ga istegli i sa šešikom na kojem traku zamenjuje uzica. Ljudi silaze. Pomenu ti tip otresa se na svog suseda. Prebacuje mu da ga ovaj gurne svaki put kada neko prođe. Ton plačljiv i zloban. Kada ugleda jedno slobodno mesto, hitro se ustremi na njega.

Dva sata kasnije sretnem ga ponovo kod Kur de Roma, pored stanice Sen Lazar. Sada je u društvu nekog druga koji mu kaže: „Trebalo bi da daš krojaču da ti prišije jedno dugme na kaput.“ Pokazuje mu gde (na razrezu) i zašto.

2. Dobijeni tekst

U autokritici S, u vretenu hada. Neki tiranin od svojih dvadeset šest golicanja, sa dugim vrcanjem kao da su mu ga istegli i sa šibom na kojoj transakciju zamenjuje uzvik. Ljuštire silaze. Pomenuti tiranin otresa se na svoju sušu. Prebacuje joj da ga ova gurne svaki put kad neko prođe. Tonzura plačljiva i zlobna. Kad ugleda jednu slobodnu mešinu, hitro se ustremi u nju.

Dva saučesnika kasnije sretnem ga ponovo kod Kur de Roma, pored stanja Sen-Lazar. Stoji sa nekom prijemčivošću koja mu kaže: trebalo bi da daš krompirbalu da ti prišije jednog duha na karaulu. Pokazuje mu gde (na razumu) i zašto.¹

¹ Rečnik korišćen pri transpoziciji: Slobodan Jovanović, *Savremeni srpsko-francuski rečnik*, Prosveta, 1999. (Prim. prev.)

Napomene:

1. Kad imenica menja rod, poželjno je izvršiti potrebna gramatička slaganja.
2. Ako se tražena imenica nalazi na kraju rečnika, obavezno otvoriti rečnik od početka. Neki zli dusi su predložili da se u tom slučaju broji sedam odrednica unatrag; oni bi svako ko bili izbačeni iz Ulipo-a da je to moguće.
3. Ako se imenica ne nalazi u rečniku, uzima se prva koja se nalazi posle mesta na kojem bi tražena reč trebalo da stoji.

Varijacije

- 1) $I \pm n$; $P \pm n$; $G \pm n$;
 $P + x^1$; $G + x^2$; $I + x^3$.

Svaku reč u tekstu, imenicu, pridev i glagol zameniti pojmom koji se nalazi nakon/pre n odrednica u rečniku; druga varijanta je zamena pojmom x , pri čemu sa svakom sledećom rečju u tekstu x raste geometrijskom progresijom.

2) Anticipirajući plagijat

U svom čuvenom tekstu „Pjer Menar, pisac Don Kihota“, Borhes praktikuje $S + n$, u kom je $n = 0$.

- 3) $S + x$, u kojem x varira s vremenom, zavisno od unapred izabranog zakona.

4) Značajna varijacija se sastoji u promeni baze za pretraživanje. Na raspolaganju stoji veliki broj rečnika. Osim rečnika se mogu koristiti i druge knjige: *Biblija, Kuran, Kapital, Kritika čistog uma* i slično. U ovom slučaju uzima se sedma imenica u tekstu, zatim četrnaesta, potom dvadeset i prva, dvadeset i osma, trideset peta, četrdeset druga, četrdeset deveta i tako dalje. Tad imamo posla sa posebnim slučajem zaluđivanja.

5) Ako je polazni tekst pesma, možemo sebi nametnuti da ispoštujemo versifikaciju (broj slogova, rime) i u tom slučaju iz rečnika ili knjige uzimamo najbližu odgovarajuću reč.

Primer: *El Desdichado* Žerara de Nerval (prevod Božidara Markovića)

El Desdichado

Ja sam neutešen, – usamljen, – bez dana,
princ sam akvitanski kome kula pada.
Mrtva mi je zvezda, – a lutnja zvezdana
nosi crno sunce neizmernog jada.

Tešiteljko moja, sred grobnog bezdana,
vrati mi Pozilip i sva mora sada,
čardak gde je ruža s bršljanom svezana,
cvet što tužno srce opri iznenada.

El Desdonado

Ja sam nevaspitan, – usiljen, – bez debla,
pripev algebarski koga kupa paja.
Mukla mi je žalba, – a ljubav zapekla
nudi cvalu surlu nejednakih jaja.

Tevabijo moja, sred grupnog bezvlašća,
vrati mi Puškina i sve motke sada,
čašu gde je sablja s bubregom svodljiva,
čađ što tvrdu srnu opri iznenada.

Ljubav sam il' Febus? Lizinjan il' Biron?
Još mi čelo rujno od poljupca njena;
Sanjarih u špilji gde pliva sirena...

Ljuska sam il' Petar? Levenhuk il' Kain?
Još mi čepić ružan od pomisli njene;
Sastrugah u štitu gde pljuju skrivene...

Dvapat sam Aheron prešao, pun sile,
smenjujući katkad s Orfejevom lirom
uzdahe svetice i krikove vile.

Dvapat sam Aktijum predao, pun sise,
smeštajući katkad u Orvelov liskun
uzlete svežine i kristale vize.²

6) Semantičko proširenje metode (inovacija Itala Kalvina): uz pomoć rečnika vlastitih imena, junaci izvornog teksta se menjaju sedmim koji sledi u rečniku.

Primer:

Slavni ljudi + 7.

U klasičnoj zbirci anegdota izabere se tekst bogat vlastitim imenicama. U enciklopedijskom rečniku za svaku imenovanu ličnost izabere se među 7 vlastitih imena ličnosti istog pola koje slede azbučnim redom, pri čemu se homonimi usklađuju. Isto se radi sa ličnim zajedničkim imenima.

(Ova formula, ne toliko rigidna kao leskirovski I + 7, jedina može garantovati zanimljiv ishod.)

Ako se polazna ličnost ne nalazi u rečniku, ubacuje se na mesto gde bi trebalo da stoji. Ostale imenice se ne menjaju. (Korišćeni rečnik: *Mali ilustrovani Larus*, 1972. *Marlen Ditrih* ne figurira u *Malom Larusu*; to je nedopustiv i skandalozan propust; ja sam se ponašao kao da je bila u enciklopediji. *Luj XV*: sve Lujeve sam tretirao kao jednu osobu. *Vaše Veličanstvo*: u rečniku, ovaj izraz može da se nalazi među skraćenicama: V. V. U tabli *Uobičajene skraćenice* na str. 4–5 *Malog Larusa* V. V. se ne nalazi, ali ja sam ipak izbrojao 7 skraćeni- ca od mesta na kojem bi trebalo da stoji, ponovo počevši sa slovom A, te sam izabrao A. F. [Allocations familiales, *Dečji dodatak*]).

Šamforovi Karakteri i anegdote, br. 867.

Nakon što je gđa Deparbes spavala sa kraljem Lujem XV, kralj joj reče: Ti si spavala sa svim mojim podanicima. – Ah, Gospodaru. – Imala si i vojvodu Šoazela. – On je tako snažan! – Maršala Rišeljea. – On je tako obrazovan! – Monvila. – Ima tako lepe noge! – Dobro-de, ali i vojvodu D'Omona, koji nema ništa od svega toga. – Ah, Gospodaru, ali on je tako vezan za Vaše Visočanstvo!

Nakon što je Marlen Ditrih spavala sa H. P. Lavkraftom, pisac joj reče: Ti si spavala sa svim mojim supermenima! – Ah, Grče! – Imala si i Noama Čomskog. – On je tako snažan! – Imala si i Žana Rišpena. – On je tako obrazovan! – Pola Morana! – On ima tako lepe noge! – Dobro-de, ali Vensana Oriola, koji nema ništa od svega toga. – Ah, Grče, ali on je tako vezan za Dečji dodatak!³

Italo Kalvino

² Korišćeni rečnici; S. Jovanović, *op. cit.* i Le Robert de Poche, *Noms propres* iz 2006. (*Prim. prev.*)

³ Ovo je prevod teksta koji je Kalvino dobio ograničenjem. Ograničenje nije inkorporirano u srpski. (*Prim. prev.*)

Lipogrami

Definicija: po Litreu: „delo u kojem se ne koristi jedno slovo alfabetu“; po Larusu: „književno delo u kojem se autor uzdržava od unošenja jednog ili više slova alfabetu“.

(Bibliografija: Žorž Perek, „Istorija lipograma“, u *Oulipo I*, str. 77–93)

Primer: Duša mi je čista kô dan kad se budi. (Rasin, *Fedra*, IV, 2)

Ovo je lipogram sa c, ć, dž, đ, f, g, h, l, lj, nj, p, r, v, z, ž.

Napomene: Bilo koja rečenica bilo kog autora na bilo kom jeziku ima sve šanse da bude lipogramska; mnogo je lakše spontano proizvesti lipogramski iskaz nego iskaz koji sadrži sva slova alfabetu (*pangram*). Teškoća lipograma zavisi od frekvencije slova u izabranom jeziku (u francuskom ESARTINULO; u srpskom AOEINMSTUD, po opadajućem redosledu).

Varijacije

a) Prevodi.

Na osnovu polaznog teksta vršiti lipogramske prevode sa rastućom teškoćom (na primer, bez N, bez l, bez E, bez O, i najzad bez A).

Primer:

polazni tekst: *Dugo sam imao običaj da ležem rano.* (Prust)

Lipogramski prevodi.

- bez M: Dugo bih rano išao na spavanje.
- bez N: Dugo sam sabajle išao u krevet.
- bez l: Dugo sam rano već ležao u krevetu.
- bez E: Dugo sam rano odlazio na počinak.
- bez O: Sve češće ležem sabajle.
- bez A: Dugo bih se već u zoru smestio u krevet.

b) *Progressivni lipogrami*

U romanu sa dvadeset šest (srpska varijanta: 30) poglavlja, ili u tekstu sa dvadeset šest pasusa, ili u pesmi od dvadeset šest stihova, redom se uklanjaju sva slova alfabetu: prvo poglavlje (ili pasus) piše se bez A, drugo bez B, i tako dalje.

U slučaju pesme sa dvadeset šest stihova, može se nametnuti dodatno ograničenje: korišćenje svih slova alfabetu. Tad se dobija nešto što bi se moglo nazvati defektni pangram. Ovo teško ograničenje nema efikasnu primenu ukoliko se ne eliminišu najređa slova (K, W, X, Y, Z; u srpskom: Dž, F, Đ, Lj, Nj).

Jedna interesantna varijanta je uklanjanje po jednog slova u svakom stihu, tako da sva ta slova formiraju ime. U primeru koji sledi, iz prvog stiha je uklonjeno O, iz drugog U, iz trećeg L, iz četvrtog l, iz petog P, a iz šestog opet O, pri čemu celina *in absentia* daje reč „OULIPO“:⁴

⁴ Ovde treba obratiti pažnju isključivo na korpus samoglasnika (AEIOU). Očigledno je da su u svakom stihu takođe izostavljena neka druga slova iz korpusa suglasnika. (*Prim. prev.*)

A l'Oulipo

Champ défait jusqu'à la ligne brève,
J'ai désiré vingt-cinq flèches de plomb
Jusqu'au front borné de ma page chétive.
Je ne demande qu'au hasard cette fable en prose vague,
Vestige au charme déjà bien flou qui
Défit ce champ jusqu'à la ligne brève.

Žorž Perek

Kombinatorički aforizmi

Zahvaljujući svojoj fiksnoj i familijarnoj strukturi, aforizmi su posebno podesni za manipulacije i supstitucije svih vrsta.

Marsel Benabu (autor knjige *Un aphorisme peut en cacher un autre [Iza jednog aforizma može se kriti i drugi]*, Bibliothèque Oulipienne, br. 13, 1980) osmislio je mašinu za proizvodnju aforizama. Ona se sastoji iz dva dela: jedan je gramatički, a drugi leksički.

Gramatički deo zbraja određeni broj uobičajenih formula većine aforizama; na primer:

A je najkraći put od B do C
A je nastavak B drugim sredstvima
Što je A dalje od B, to mu je bliže
Mala A čine velika B
A ne bi bilo A da nije B
Sreća je u A, a ne u B
A je bolest od koje je lek B
Itd.

Leksički deo zbraja parove (ili trojstva, ili kvartete) reči koje mogu biti lažni sinonimi (ljubav/prijateljstvo, govor/jezik), antonimi (život/smrt, forma/sadržaj, sećanje/zaborav), reči koje su fonetski bliske (vreme/breme, umor/humor), reči koje se uobičajeno koriste u određenoj kombinaciji (zločin/kazna, srp/čekić, nauka/život), itd.

Ubacivanje rečnika u gramatiku proizvodi *ad libitum* gotovo beskonačan broj aforizama, od kojih svaki ima smisla. A od sada, jedan kompjuterski program, koji je izmislio Pol Brafor, na osnovu vaše dve zadate reči izbacuje tuce aforizama za nekoliko sekundi. Evo primera aforizama čije su ključne reči *sećanje* i *zaborav*.

Sećanje je bolest od koje leči zaborav.
Sećanje ne bi bilo sećanje da nije zaborav.
Ono što dolazi putem sećanja, odlazi putem zaborava.

Mali zaboravi tvore velika sećanja.
Sećanje nam obogaćuje muke, a zaborav zadovoljstva.
Sećanje nas oslobađa zaborava, ali ko će nas osloboditi sećanja?
Sreća je u zaboravu, a ne u sećanju.
Sreća je u sećanju, a ne u zaboravu.
Malo zaborava nas odvaja od sećanja. Što ga je više, to se više sećanju bližimo.
Zaborav spaja ljude, sećanje ih razdvaja.
Sećanje nas češće prevari od zaborava.

Gde se nalazi *misao*? U formuli? U izboru reči? U operaciji koja ih spaja?

Žorž Perek

Proza i kombinatorika

Kao što je moguće pisati pesme igrajući se leksičkom kombinatorikom, moguće je stvarati prozne tekstove u kojima se spajaju fiksne sintaksičke strukture i promenljivi vokabular.

Tako je Remon Keno osmislio strukturu „priča na vaš način“ koja na osnovu logičke sheme, date unapred čitaocu (bolje rečeno: korisniku), daje mogućnost da se napravi veliki broj različitih priča.

Remon Keno

Priča na Vaš način

1. Hoćete li da čujete priču o tri spretna mala graška?
 - a. ako hoćete, skočite na 4
 - b. ako nećete, skočite na 2
2. Da li bi vam se više svidela priča o tri vitke i visoke dugajlije?
 - a. ako bi, skočite na 16
 - b. ako ne bi, skočite na 3
3. Da li bi vam se više svidela priča o tri osrednja minorna žbunića?
 - a. ako bi, skočite na 17
 - b. ako ne bi, skočite na 21
4. Bila jednom tri mala graščića u zelenim odorama koji su nežno spavali u svojoj mahuni. Njihovo veoma okruglo lice disalo im je kroz nozdrve, i čulo se kako blago i skladno hrču.
 - a. ako bi vam se više dopao drukčiji opis, skočite na 9
 - b. ako vam ovaj opis odgovara, skočite na 5

5. Oni nisu sanjali. Naime, ta mala bića nikad ne sanjaju.

- a. ako bi vam se više svidelo da sanjaju, skočite na 6
- b. ako ne, skočite na 7

6. Oni su sanjali. Naime, ta mala bića uvek sanjaju, a njihove noći luče zavodljive snove.

- a. ako vas zanima šta su sanjali, skočite na 11
- b. ako vam nije stalo do toga, skočite na 7

7. Njihove slatke nožice su bile u toplim čarapama, a u krevetu su nosili rukavice od crnog velura.

- a. ako vam se boja rukavica ne sviđa, skočite na 8
- b. ako vam ova boja odgovara, skočite na 10

8. Nosili su u krevetu rukavice od plavog velura.

- a. ako vam se boja rukavica ne sviđa, skočite na 7
- b. ako vam ova boja odgovara, skočite na 10

9. Bila jednom tri mala graščića koji su se stalno seljali po velikim putevima. Kad padne noć, umorni i iscrpljeni, vrlo brzo bi zaspali.

- a. ako vas zanima nastavak, skočite na 5
- b. ako ne, skočite na 21

10. Sva trojica su sanjala isti san, naime, oni su se jako voleli međusobno, a kao i sva ponosna ogledala nad kaminom, uvek su sanjali isti san.

- a. ako želite da saznate šta su sanjali, skočite na 11
- b. ako ne, skočite na 12

11. Sanjali su da idu po supu u narodnoj kuhinji, i kako, otvorivši svoje porcije, shvataju da je to supa od urova. Toliko su se prestravili da su se odmah prenuli iz sna.

- a. ako vas zanima šta ih je toliko prestravilo, potražite u Larusu reč „urov“ i nećemo više razgovarati o tome
- b. ako smatrate da je uzaludno razmatrati i taj problem, skočite na 12

12. Opopoi! razvikaše se čim su otvorili oči. Opopoi! Kakav smo samo san sanjali! To je loš znak, reče prvi. Jašta, reče drugi, to je tačno, evo, rastužio sam se. Ne uzrujavajte se, reče treći koji je bio najokretniji, ne treba se uzbuđivati, već shvatiti san, evo, ja ću vam ga analizirati.

- a. ako hoćete da odmah saznate tumačenje ovog sna, skočite na 15
- b. ako hoćete da pre toga vidite kako su druga dvojica reagovala, skočite na 13

13. Ma nemoj da nas palamudiš, reče prvi. Otkad se ti razumeš u tumačenje snova? Da, otkad se to ti razumeš u tumačenje snova? Da, otkad? dodade drugi.

- a. ako i vi hoćete da znate otkad, skočite na 14
- b. ako nećete, skočite opet na 14, jer to svakako nećete saznati

14. Otkad? povika treći. Otkud pa ja znam? Bitno je da se bavim tim. Videćete!

- a. ako i vi hoćete da vidite, skočite na 15
- b. ako nećete, skočite opet na 15, jer nema šta da se vidi.

15. Hajde da i to vidimo, rekoše njegova braća. Vaša ironija mi se ne dopada, odgovori ovaj, i nećete ništa saznati. Uostalom, zar za vreme ovog žustrog razgovora vaš strah nije popustio, pa čak i nestao? Zašto bismo onda remetili mir vaše podsvesti tim leptirnjačama? Bolje da odemo da se okupamo na česmi i pozdravimo ovo veselo jutro u čistoći i svetoj euforiji! Rečeno-učinjeno: grašćići se već izvlače iz mahunica, kotrljaju se po tlu i lakim krokom dolaze do poprišta svog umivanja.

- a. ako hoćete da saznate šta se dešava na poprištu njihovog umivanja, skočite na 16
- b. ako nećete, skočite na 21

16. Posmatrale su ih tri visoke dugajlije.

- a. ako vam se ove dugajlije ne dopadaju, skočite na 21
- b. ako vam odgovaraju, skočite na 18

17. Posmatrala su ih tri osrednja i minorna žbunića.

- a. ako vam se ova tri osrednja i minorna žbunića ne dopadaju, skočite na 21
- b. ako su vam po volji, skočite na 18

18. Kad su uvideli da ih neko špijunira, tri okretna mala grašćića, inače jako stidljiva, uhvatiše maglu.

- a. ako hoćete da saznate šta su posle uradili, skočite na 19
- b. ako nećete, skočite na 21

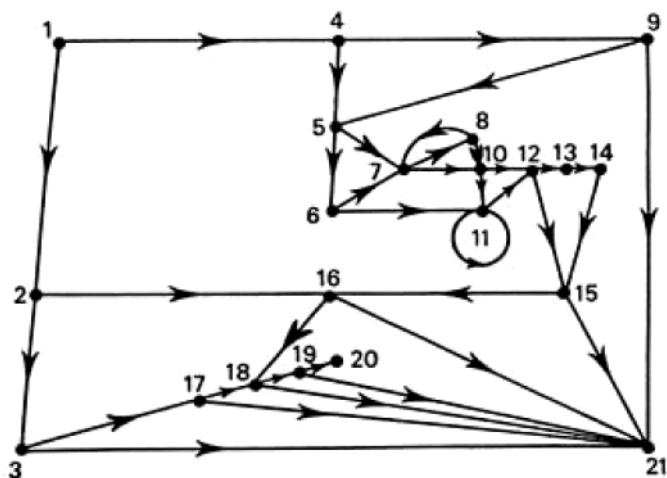
19. Pojuriše što brže ka svojoj mahuni, i nakon što su je dobro zaključali, ponovo uto- nuše u san.

- a. ako hoćete da čujete nastavak, skočite na 20
- b. ako nećete, skočite na 21

20. Nema nastavka, priča je gotova.

21. U tom slučaju, priča je gotova.

Prilog: Grafik „Priče na vaš način“

Žorž Perek

Četiri figure za *Život uputstvo za upotrebu*

Figura 1

Godine 1972, projekt koji će postati *Život uputstvo za upotrebu* sastojao se od tri nezavisne skice, podjednako neodređene. Prva, koju sam nazvao „Latinski kvadrati“, datirala je iz 1967: trebalo je u romanu (ili u zbirci novela) primeniti matematičku strukturu poznatu pod imenom „pravougli desetostepeni grčko-latinski kvadrat“ (videti fig. 3). Ovu ideju je u Ulipo-u predložio Klod Berž, koji je hteo da je realizuje u saradnji sa Žakom Ruboom i sa mnom.

Druga skica, još neodređenija, bez naslova i praktično bez teksta, razmatrala je opis jedne pariske zgrade sa koje bi fasada bila uklonjena.

Najzad, treća figura, zamišljena krajem 1969, tokom naporne rekonstrukcije džinovske slagalice koja prikazuje luku La Rošel, pripovedala je o klici priče o Bartlbutu. Ime ovog lika, koje sam preuzeo od Valerija, Larboa i Melvila, već je bilo rešeno, te sam napisao kratki rezime na dve strane.

Sjedinjavanje ova tri polazišta desilo se iznenada onog dana kad sam shvatio da bi plan moje zgrade u preseku mogao da se podudara sa shemom dvostrukog kvadrata; svaka prostorija u zgradi bi mogla da predstavlja jedno polje dvostrukog kvadrata i jedno poglavlje knjige; permutacije koje bi iznedrila struktura odredile bi konstitutivne elemente svakog poglavlja: nameštaj, dekor, likove, istorijske i geografske aluzije, književne aluzije, citate itd. U središtu tih priča izgrađenih po uzoru na slagalice, Bartlbutova avantura bi imala suštin-

sko mesto. Istovremeno mi je došao i naslov sa minimalnim varijacijama u toku rada: *Život, Život (uputstvo za upotrebu), Život: uputstvo za upotrebu, Život uputstvo za upotrebu*.

Zbog konkretizovanja različitih shema koje sam tad počeo da sakupljam, zamolio sam prijateljicu Žaklin Anso, koja je studirala arhitekturu, da mi nacrti fasadu zgrade; na njoj se već mogu razaznati dva-tri detalja koji su ostali na istom mestu u romanu: Hatingov veliki atelje, gore s leve strane, ulaz za poslug, radnja sa magacinom, soba nastojnice.

Figura 2

Bilo bi strahovito dosadno opisivati zgradu redom, od sprata do sprata, od jednog stana do drugog. Ali, s druge strane, nizanje glava nije moglo biti prepušteno pukom slučaju. Rešio sam dakle da primenim jedan princip, izveden iz starog problema poznatog ljubiteljima šaha: poligrafija skakača (upor. François le Lionnais: *Dictionnaire des Echecs*, PUF, 1974, str. 304-305). Potrebno je da skakač pređe sva 64 polja šahovske table, a da na svako polje stane samo jednom. Postoji na hiljade rešenja ovog problema, od kojih neka, poput Ojlerovog, formiraju uz sve to magične kvadrate. Što se tiče *Života uputstva za upotrebu*, bilo je potrebno pronaći rešenje za šahovsku tablu dimenzija 10 × 10. Uspeo sam u tome posle dugotrajnih pokušaja, skoro zahvaljujući čudu. Podela knjige u šest delova proističe iz istog principa: kad god skakač obiđe sve četiri ivice kvadrata, počinje nova partija.

Valja primetiti da knjiga nema 100 glava, već 99. Za to je isključivo odgovorna devojčica sa strana 295. i 394.

59	83	15	10	57	48	7	52	45	54
97	11	58	82	16	9	46	55	6	51
84	60	96	14	47	56	49	8	53	44
12	98	81	86	95	17	28	43	50	5
61	85	13	18	27	79	94	4	41	30
99	70	26	80	87	1	42	29	95	3
25	62	88	69	19	36	78	2	31	40
71	65	20	23	89	68	34	37	77	92
63	24	66	73	35	22	90	75	39	32
	72	64	21	67	74	38	33	91	76

Schema poligrafije skakača primenjene u romanu *Život uputstvo za upotrebu*

Figura 3

Primer desetostepenog grčko-latinskog kvadrata.

Da bih pojasnio šta je to desetostepeni grčko-latinski kvadrat, i kako bi se mogao primeniti u romanu, najjednostavnije je da počemo od trostepenog grčko-latinskog kvadrata.

Zamislimo najpre priču u tri poglavlja u kojoj se spominju tri ličnosti čija su respektivna imena Dipon, Diran i Šustenberger. Pridajmo tim ličnostima dva niza atributa: s jedne strane, kapu, recimo kepi (K), cilindar (C) i beretku (B); s druge strane, stvari (?) koje se mogu držati u ruci: pas (P), torba (T) i buket ruža (R). Problem je dakle ispričati priču u kojoj će sva tri lika imati ovih šest elemenata, ali nikad dva ista. Sledeća formula:

	Dipon	Diran	Šustenberger
1	KT	BR	CP
2	BP	CT	KR
3	CR	KP	BT

koja je zapravo (trivijalni) trostepeni grčko-latinski kvadrat, donosi rešenje problema. U prvoj glavi, Dipon će imati kepi i torbu, Diran beretku i ruže, Šustenberger cilindar i psa. U drugom, Dipon će imati beretku i psa, Diran cilindar i torbu, a Šustenberger kepi i ruže. I u trećem, Dipon će nositi cilindar i ruže, Diran će u kepiju šetati svog psa, a Šustenberger sa beretkom priti svoju torbu. Sad samo ostaje da se izmisle priče koja bi opravdale te transformacije u nizu.

U *Životu uputstvu za upotrebu* ne radi se o dva niza od po tri elementa, već o 21×2 niza od po 10 elemenata koji su tako permutovani i koji određuju konstitutivne elemente svakog poglavlja.

N. B.: Grčko-latinski kvadrati se ne mogu konstruisati od bilo kog broja. Na primer, ne postoji grčko-latinski kvadrat drugog stepena. Više od dva veka smatralo se da je nemoguće konstruisati latinski desetostepeni grčko-latinski kvadrat, pošto je to postulirao Ojler. Tek su 1960. Boz, Parker i Šrikhand uspeli da dobiju uzorak tog kvadrata.

Figura 4

Nakon svih tih napornih permutacija, formirao sam svojevrstu „radnu svesku“ u kojoj je za svako poglavlje bila nabrojana lista od 42 teme koje će biti zastupljene u poglavlju. Recimo, u 23. poglavlju, morao sam, sledeći ta uputstva, da upotrebim jedan citat Žila Verna i jedan Džejmsa Džojlsa. Niz Vernovih citata koji se tiču biblioteke (str. 134) kapetana Nema, kao i spisak alata (isto) koji reprodukuje spisak iz čarobnog kofera sa Tajanstvenog ostrva. Kuća o kojoj sanjari Leopold Blum na kraju *Uliksa* postala je kuća za lutke na strani 135.

Naslov izvornika: Atlas de littérature potentielle, Gallimard, 1981.

(Sa francuskog preveo i prilagodio Bojan Savić Ostojić)